

AKTIVITA: OSUDOVÁ SMLOUVA Z MOSKVY

ANOTACE:

Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a SSSR, podepsaná v Moskvě 12. prosince 1943, vycházela z Benešovy představy o roli naší země jako „mostu mezi Východem a Západem“, ve skutečnosti se Československo jejím podpisem začlenilo do sovětské sféry vlivu v budoucí poválečné Evropě. Žáci v aktivitě pracují s originálním textem smlouvy, její text analyzují a diskutují o něm. Seznámí se také s dobovou karikaturou a svůj názor na podpis „osudové smlouvy“ představí v rámci oxfordské debaty.

DOPORUČENÝ VĚK:

14+

POMŮCKY:

- PRAMEN
- PRACOVNÍ LIST
- MATERIÁL 1 (texty)
- MATERIÁL 2 (karikatura)

ÚKOLY:

1. Rozdejte do dvojic či do skupin vytištěný PRAMEN a PRACOVNÍ LIST. Vyzvěte žáky, aby si text pečlivě pročetli a zaznamenali do připraveného listu základní historické skutečnosti, které se z textu smlouvy dozvěděli (první část PRACOVNÍHO LISTU). Na práci budou mít žáci deset minut.
2. Až všichni práci dokončí, projděte se žáky všechny jejich odpovědi. Pokud se objeví faktografické nesrovnalosti, uveďte je na pravou míru.
3. Po seznámení se základními parametry dokumentu následuje analýza pramene. Vyzvěte žáky, aby zapsali odpovědi na další otázky v PRACOVNÍM LISTU. O jednotlivých odpovědích žáků diskutujte, případně je zasazujte do širšího kontextu.
4. Pokud vám zbude čas, rozdejte žákům MATERIÁL 2 (karikaturu). Nechte jim krátkou chvíli na zamyšlení a poté diskutujte o jejím významu. Diskuzi můžete otevřít např. otázkou: *Proč Polka zvažuje, jestli si přisedne ke Stalinovi a československé dívce na pohovku? Jaké pohnutky jste z karikatury schopní rozeznat? Znáte i jiné politické karikatury?*

NÁMĚT PRO DALŠÍ PRÁCI:

Oxfordská debata – aktivita ideální do dvouhodinového semináře, ale dá se zvládnout i v jedné vyučovací hodině. Cílem je vyvolat otevřenou diskusi, střet myšlenek dvou názorových protistran, vyvolat kritický náhled na kontroverzní téma, o němž se ve společnosti příliš nemluví. V tomto případě lze simulovat atmosféru sporů, které se možná odehrávaly v exilových kruzích (zda smlouvu podepsat, či nepodepsat) – na základě tehdy známých skutečností: *stav válečné situace na sklonku roku 1943, dosavadní zkušenosti s politikou SSSR v meziválečné době, dlouhodobé cíle československých komunistů, politika*

západních spojenců v meziválečném období, odlišné politické názory nejvýraznějších československých politiků v londýnském i moskevském exilu (odboji), situace doma v protektorátu apod.

1. Žáky ve třídě rozdělte do dvou debatních skupin. Obě vytvoří z lavic větší stůl, kolem kterého pak jejich členové usednou. Každá skupina dostane celou sadu materiálů – PRAMEN (text smlouvy) a MATERIÁL 1 i MATERIÁL 2. Ty jim poslouží jako podklady pro přípravu argumentů. Jedna skupina bude totiž v řízené debatě v druhé části hodiny či semináře zastávat stanovisko *pro podpis smlouvy*, druhá skupina pozici přesně opačnou – *proti podpisu smlouvy*.
2. Vyzvěte žáky, aby si společně v obou skupinách prostudovali všechny materiály, v klidu promysleli a formulovali své argumenty. Pro širší kontext mohou někteří členové skupiny během společné práce průběžně dohledávat potřebné informace na internetu. Na práci jim nechte polovinu času vyučovací hodiny či semináře.
3. V závěru společné přípravy do debaty vyberou žáci z každé skupiny ze svého středu dva zástupce – mluvčí. Jeden v úvodu přednese argumenty svého názorového proudu (*pro podpis X proti podpisu*). Druhý mluvčí pak bezprostředně reaguje na úvodní argumenty protistrany a snaží se je vyvrátit. Vy působil v roli tzv. hostujícího soudce – řídíte debatu, pokládáte oběma stranám předem připravené doplňující otázky, přijímáte dotazy z obou stran a v závěru debaty shrnujete argumenty jednotlivých stran.

ZDROJE:

TÁBORSKÝ, E. *Beneš and the Soviet, Foreign Affairs*, r. 27, č. 2, 1949, s. 314.

TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1988. 567 s. ISBN 0-88781-193-0.3.

KAPLAN, Karel a KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2004, 333 s., ISBN 80-718-5616-9.

ŠAMBERGER, Zdeněk, ed. et al. *Celostátní výstava archivních dokumentů: od hrdinné minulosti k vítězství socialismu: Praha-hrad: květen-srpen 1958: katalog*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1958. 203 s.

LOW, David. *Válka začala Mnichovem*. Londýn: Nová Evropa, 1945. 62 s.

PRAMEN

SMLOUVA o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik

President Československé republiky a Presidium Nejvyššího sovětu Svazu sovětských socialistických republik, přejíce si pozměnit a doplnit Smlouvu o vzájemné pomoci, existující mezi Československou republikou a Svazem SSR, podepsanou v Praze dne 16. května 1935, a potvrdit ustanovení Dohody mezi Vládou Československé republiky a Vládou Svazu sovětských socialistických republik o společném postupu ve válce proti Německu, podepsané 18. července 1941 v Londýně; přejíce si spolupracovat po válce o udržení míru a zabránění novému útoku se strany Německa a zabezpečit trvalé přátelství a poválečnou vzájemnou mírovou spolupráci, rozhodli se sjednat za tím cílem Smlouvu a určili jako své plnomocníky:

President Československé republiky - Zdeňka Fierlingera, velvyslanec Československé republiky v Sovětském svazu, Presidium Nejvyššího sovětu Svazu sovětských socialistických republik - Vjačeslava Michajloviče Molotova, lidového komisaře zahraničních věcí, kteří, vyměnivše své plné moci, jež shledali v úplném pořádku i vyhotovené v odpovídající formě, dohodli se na tomto:

Článek 1

Vysoké smluvní strany, dohodnuvše se vzájemně, že se sjednotí v politice trvalého přátelství a přátelské poválečné spolupráce, jakož i vzájemné pomoci, zavazují se poskytovat jedna druhé vojenskou i jinou pomoc a podporu všeho druhu v nynější válce proti Německu a všem těm státům, které jsou s ním spojeny v útočných činech v Evropě.

Článek 2

Vysoké smluvní strany se zavazují nevstupovat po dobu nynější války v žádná jednání s hitlerovskou vládou neb s kteroukoli jinou vládou v Německu, která se jasně nevzdá všech útočných záměrů, a nevésti jednání ani nesjednávat bez vzájemné dohody žádného příměří neb mírové smlouvy s Německem neb s kterýmkoli jiným státem, s ním spojeným v útočných činech v Evropě.

Článek 3

Potvrzující svou předválečnou politiku míru a vzájemné pomoci, vyjádřenou v jejich Smlouvě, podepsané v Praze 16. května 1935, Vysoké smluvní strany se zavazují, že v případě, že by jedna z nich byla zavlčena v poválečné době do válečných akcí s Německem, které by obnovilo svou politiku "Drang nach Osten", neb s kterýmkoli ze států, který by se spojil s Německem přímo neb v jakékoli jiné formě v takové válce, druhá Vysoká smluvní strana neprodleně poskytne Smluvní straně, zavlčené takovým způsobem do válečných akcí, veškerou vojenskou i jinou podporu a pomoc, které jsou jí k dispozici.

Článek 4

Vysoké smluvní strany, majíce na zřeteli zájmy bezpečnosti každé z nich, jsou dohodnuty o těsné a přátelské spolupráci v době po obnovení míru, i o tom, že budou jednati v shodě se zásadami: vzájemného respektování své nezávislosti a svrchovanosti, jakož i nevměšování do vnitřních věcí druhého státu. Jsou dohodnuty v tom, že budou vyvíjeti v měřítku co možná nejširším své hospodářské styky a poskytovat si vzájemně veškerou možnou hospodářskou pomoc po válce.

Článek 5

Každá z Vysokých smluvních stran se zavazuje neuzavírat žádného společenství a neúčastnit se žádné koalice, namířených proti druhé Vysoké smluvní straně.

Článek 6

Tato Smlouva vstupuje v platnost ihned po podepsání a podléhá ratifikaci v době co možná nejkratší; výměna ratifikačních listin bude provedena v Moskvě co možná nejdříve.

Tato Smlouva zůstává v platnosti po dobu dvaceti let od okamžiku podepsání, při čemž, jestliže jedna z Vysokých smluvních stran ke konci stanoveného dvacetiletého údobí neučiní do 12 měsíců před uplynutím lhůty sdělení o svém přání vypovědět Smlouvu, platnost její bude se prodlužovati na dalších pět let, a tak pokaždé, dokud jedna z Vysokých smluvních stran neučiní do 12 měsíců před uplynutím běžícího pětiletí písemného oznámení o svém úmyslu ukončit její účinnost.

Na potvrzení toho plnomocníci podepsali tuto Smlouvu a připojili k ní své pečeti.

Sepsáno ve dvou vyhotoveních, každé v jazyce československém a ruském.

Obě znění mají stejnou platnost.

Moskva, 12. prosince 1943.

Z plné moci presidenta Československé republiky

Zd. Fierlinger

Z plné moci presidia Nejvyššího sovětu SSSR

V. Molotov

MATERIÁL 1 – TEXTY

„Ať už by státy střední a jihovýchodní Evropy přijaly jakoukoliv politiku vůči sovětské expanzi, výsledek by byl stejný, pokud by západní státy nebyly připraveny zastavit postup Rudé armády. Byl učiněn pokus, zda vedle sebe mohou existovat komunismus a demokracie, zda je možná spolupráce mezi Východem a Západem. Tímto pokusem bylo Československo a Beneš jeho hlavním protagonistou. Pokus nevyšel a Benešův neúspěch dokázal světu, že žádné dohody se Sovětským svazem, ať už ústní nebo psané, nejsou zárukou spolupráce. Po osudových mnichovských dnech to byla další krutá lekce pro demokratický svět.“

TÁBORSKÝ, E. *Beneš and the Soviet, Foreign Affairs*, s. 314.

„O tom, jestli má být ještě za války uzavřena smlouva mezi Moskvou a československou emigrační vládou, se v Londýně jednalo celý půlrok; a i když na britské straně byly jisté názorové výkyvy, v zásadě byli Angličané proti. Beneš odmítal i jen odklad. V Pamětech vzpomíná na své tehdejší tvrzení, že smlouva by nejlépe dokázala, "jaká patrně bude a mohla by být skutečná politika Sovětského svazu po válce, že je v zájmu nás i všech ostatních ukázat celému světu" - všimněte si, Lucie, zase chceme něco ukázat a hned celému světu - "co Sovětský svaz chce a jakou politiku míní dělat..." A ještě: "Na všechny dotazy jsem s důrazem opakoval, že to, co nám Sovětský svaz slibuje, přijímám jako opravdovou skutečnost a že podle své dosavadní zkušenosti nemám zatím vůbec příčiny jeho slovu nevěřit." Po válce právě k této větě prezident přičinil - pro něho neobvyklou - otázku: "Mýlil jsem se tehdy ve svém úsudku a očekávání, či nikoliv? Jen budoucnost sama může na tuto otázku odpovědět. Ať tak či onak, moje víra a upřímnost byla tehdy nanejvýš opravdová." /.../

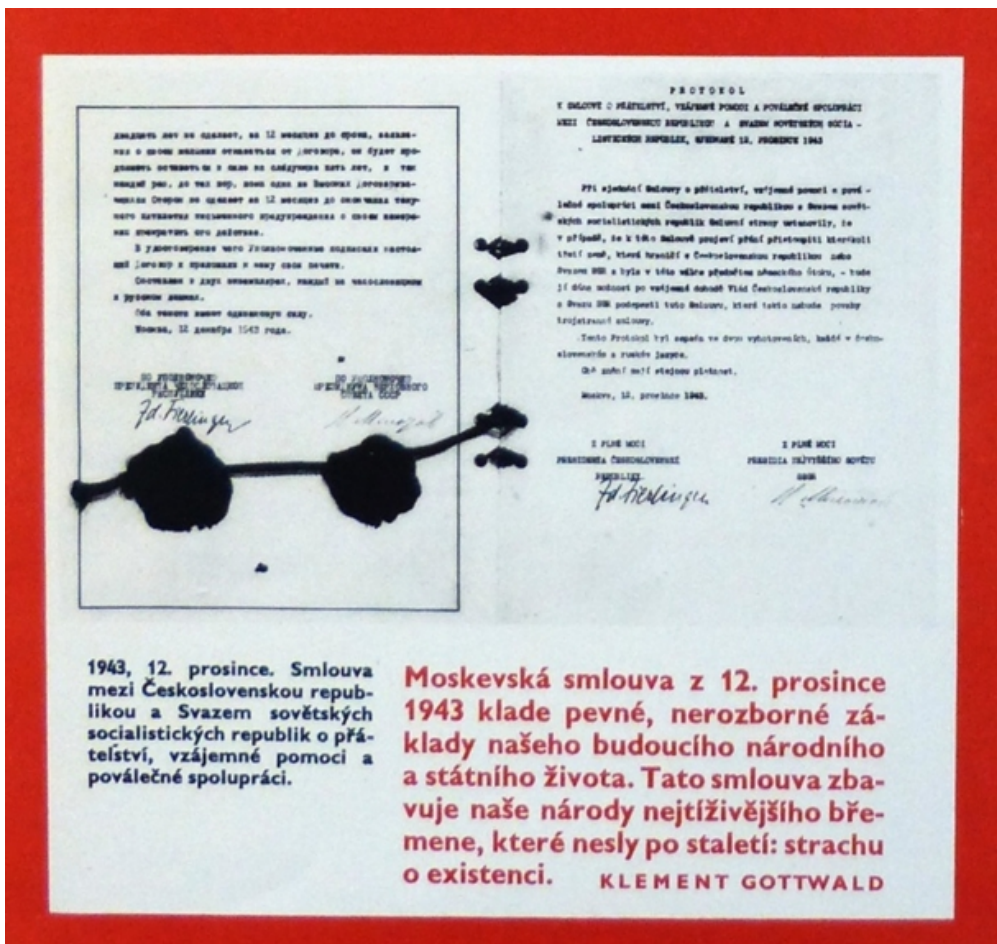
Vládou schválený text Beneše zavazoval; rovněž tak vládní usnesení, určující platnost smlouvy na pět let a hlavně, že má být ratifikována československým parlamentem až po skončení války. Prezident o své újmě a bez předchozí rady s kýmkoli v Londýně podepsal smlouvu na dvacet let a souhlasil s její okamžitou ratifikací. Toto neoprávněné a osudové rozhodnutí odbývá Beneš v Pamětech třemi větami v poznámce pod čarou. Zní takto: "V mém návrhu (sic!) bylo například, že smlouva bude po skončení války ratifikována domácím parlamentem v Praze. Její trvání bylo mnou navrženo na dobu pěti let s možností prodloužení. V Moskvě tyto dispozice byly změněny ještě před mým příjezdem. Nechtěje tyto diskuse prodlužovat přijal jsem moskevské návrhy." /.../ Pamětníci potvrzují, že Beneš byl svým výkonem v Moskvě a výsledky svého jednání nadšen. Nadšen byl také Stalinem: "O všem jsme se dohodli, ale o všem," hlásil radostně Beneš svému moskevskému doprovodu v ten večer, kdy jednal s Voždem. Však také Rusům prezident nehorázně nabíhal, jak dosvědčují záznamy Benešova kancléře Smutného. Tak třeba Stalinovi slíbil, že jak v zahraniční politice, tak v záležitostech vnitropolitických (!) neudělá napříště žádný závažnější krok bez vědomí a souhlasu Moskvy.“

TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, str. 292-295.

„Své rodící se představy o poválečném uspořádání státu Gottwald poprvé představil v rozhovorech s Benešem během prezidentovy návštěvy Moskvy v prosinci 1943. Představitelé západního a východního odboje se sešli na celkem šesti schůzkách, z nichž Gottwald vyšel nejen jako nejlépe připravený, ale také iniciativní a koncepční účastník. Jeho pojetí Národní

fronty bylo na první pohled realističtější než Benešova vize tří příštích stran, jež by reprezentovaly pravici, levici a střed. Gottwald během rozhovorů vystupoval jako reprezentant strany, která má ze všech československých politických subjektů k Sovětskému svazu nejbliž – a o tom, že po rozdrčení Hitlera sovětskou armádou se SSSR stane vedoucím státem v Evropě, Beneš nepochyboval.“

KAPLAN, Karel a KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*.

ŠAMBERGER, Zdeněk, ed. et al. *Celostátní výstava archivních dokumentů: od hrdinné minulosti k vítězství socialismu: Praha-hrad: květen-srpen 1958: katalog.*

MATERIÁL 2 - KARIKATURA

LOW, David. Válka začala Mnichovem. Londýn: Nová Evropa, 1945. 62 s.

